

İLK- VE ORTAÖĞRETİM OKULLARINDA ALMANCA ÖĞRETİM PROGRAMLARI

GERMAN LANGUAGE TEACHING PROGRAMS IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS

Ayten GENÇ*

ÖZET: Ülkemiz örgün eğitim kurumlarında yabancı dil öğretiminin Cumhuriyet öncesine uzanan bir geçmişi vardır. Diğer alanlarda olduğu gibi yabancı dil öğretim alanında da ulusal ve uluslararası bilimsel, toplumsal ve ekonomik gelişmeler etkili olmuştur. Geçmişten günümüze ülkemiz ilk- ve ortaöğretim öğrencileri için hazırlanan ve uygulanan yabancı dil öğretim programları da bu gelişmelerden etkilenmiş ve değiştirilmiştir. Zaman içerisinde değiştirilmesine karşın programların yetersiz kaldığı ve bu programlara göre uygulanan öğretimle istenilen verimliliğin alınmadığı süregelen tartışma konularındandır.

Bu çalışmada, tarihsel yolculuk içerisinde ülkemiz örgün eğitim kurumlarında okutulan yabancı dil programlarından Almanca öğretim programları günümüze dek gelen değişikliklerle ele alınacak ve genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: almanca öğretim programı, ilk- ve ortaöğretim, geçmişten günümüze.

ABSTRACT: Foreign language teaching in primary and secondary schools dates back to pre-republican years in Turkey. Just like many other fields, foreign language teaching has been affected by national and international scientific, social, economic, etc. developed for the primary and secondary school students have thus been affected and occasionally altered. Despite these occasional changes, there have always been claims about the insufficiency of the programs since they have been unable to provide effective results.

In this study, the German language teaching programs of the primary and secondary schools in Turkey and the changes they have gone through will be analyzed and a general evaluation will be made.

Keywords: german language teaching, primary and secondary schools, in time.

1. GİRİŞ

Ülkemiz örgün eğitim kurumlarında yabancı dil öğretiminin Cumhuriyet öncesine uzanan bir geçmişi vardır. Diğer ülkelerle politik, ekonomik, kültürel, teknolojik, bilimsel v.s. ilişkiler nedeniyle yıllar içerisinde artan ya da eksilen ölçüde değişim göstererek bazı dönemlerde Fransızcanın öğretimi bazı dönemlerde de İngilizcenin öğretimi öne çıkmıştır; öğrenen sayısında zaman zaman artışlar gözlenirse de Almanca öğretimi diğerlerinin önüne geçememiştir. Ancak yine de Cumhuriyet dönemi ile birlikte değişmeyen, yabancı dil olarak okullarda İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinin öğretilmesidir. Bu derslerle ilgili öğretim programları, diğer derslerin olduğu gibi Atatürk İlkeleri, T.C. Anayasası, hükümet programları, beş yıllık kalkınma plânları ve yıllık programlar, Milli Eğitim Bakanlığı'nın teşkilât ve görevlerini belirleyen kanun hükmünde kararnameleri, Milli Eğitim Şuraları ile Talim ve Terbiye Kurulu kararları gibi temel unsurlarla yönlendirilmektedir. Yabancı dil programları hazırlanırken *Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu* ile *Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliği* de dikkate alınmaktadır. Eğitim plân ve programlarını hazırlamak görevi de Talim ve Terbiye Kuruluna verilmiştir (bkz. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 1991: 17-19). Geliştirilen yabancı dil öğretim programları bilimsel, toplumsal v.s. gelişmelerden etkilenmiştir. Zaman içerisinde kazandırıl-

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara

mak istenen becerilerin öncelik sıralarında değişiklikler ortaya çıkmış; kimi çevrelerce bu programların yetersiz kaldığı ve istenilen neticenin alınmadığı dile getirilmiştir. 1919 yılında dilbilgisi-tercüme yöntemine dayandırılan yabancı dil öğretimi ile dolaysız yöntemin kazandırdıkları tartışılarak her iki yöntemin de etkili olduğu ve yararlı yönlerinin alındığı programların geliştirilmesine çalışılmıştır. Okutulan ders kitabı içeriğinin programı belirlediği uygulama dönemleri olmuştur. 70'li yıllar yabancı dil öğretimi konusunda günümüzde de sürdürülen *Avrupa Konseyi* ile işbirliğinin başlaması nedeniyle önem taşımaktadır. Bu işbirliğinin ilk ürünü, 1973'de uygulamaya geçirilen işitsel-dilsel yönetime dayalı çerçeve programdır. Sonraki yıllarda 1976-Avrupa Konseyi kararının etkisiyle iletişimsel yaklaşıma göre Almanca öğretim programları geliştirilmiştir. 1997 yılında iletişimsel yaklaşımla öğretimin ülkemiz öğrencilerine uygun olmadığını gerekçelendirildiği lise Almanca öğretim programı, kültürlerarası yaklaşıma dayanmaktadır. Buna karşın 1997-Eğitim Reformu sonrasında oluşan ilköğretim Almanca öğretim programlarında, yararlı olduğu iddia edilen bu yol takip edilmeyip tekrar iletişimsel yaklaşım esasına dayanan programlar geliştirilmiştir.

Bu çalışmada, ülkemiz örgün eğitim kurumlarının yabancı dil olarak Almanca öğretim programlarında zaman içerisinde uygulanan gelişmeleri ve bu bağlamda yapılan değişiklikleri irdelemek üzere tarihsel bir yolculuğa çıkılmaktadır.

2. ALMANCA ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Cumhuriyet öncesi okullarda Arapça, Farsçanın yanısıra yabancı dil olarak Fransızca, İngilizce ve Almanca okutulmaktaydı. Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Âli Yücel, 1919'da çıkarılan ve Arapça ile diğer yabancı dillerin müfredatını değiştirdiği gibi, yabancı dil öğretimi hakkında bilgi veren programın önemine işaret etmiş; eskiden beri bir türlü bir sonuç alınmayan yabancı dil öğretimi hakkında öğrencinin ana dilinde düşünerek öğrenmesi yolu olan, tercüme

ile dilbilgisi esaslarına dayalı *Méthode indirecte* ve bunun zıddı olan *Méthode directe*'nin bu programda tartışmaya açıldığını şu sözlerle dile getirmiştir: "Programda deniyor ki: Talebimizin mekteplerde lisan öğrenemediği inkâr edilemez bir hakikattir. Buna mukabil rum ve ermeni mahallesinde küçük rum ve ermeni arkadaşlarıyla oynayan çocuklarımızdan bu lisanları çabucak öğrenip söyleyenler ne kadar çoktur. Kezalik bir kelime Türkçe bilmeden mahallelerimize gelen küçük dükkâncı çıraklarının birkaç ay içinde Türkçe öğrendikleri de daima gördüğümüz hâdiselerdendir. Binaanaleyh lisan tedrisinde en emin usul, tabiatı taklit etmek, yani bilâ vasıta usulü kabul etmektedir. Metot direct için verilen hükümde Berliç usulünün tatbik edildiği, mektep kitap ve programlarının ona göre tertip olduğu, fakat on sene içinde bunun iyi netice vermediği zikrolunmaktadır. Eski talebenin bir miktar kelime ve kavaid, biraz okuyup yazma bilmesine mukabil yeni usulde yetişenlerin bir miktar mihanikî ve basmakalıp cümleden başka birşey bilmediklerinden şikayet ediliyor. Buna sebep olmak üzere metod direktin haddizatında fena bir usul olmayıp şartlarının tam tatbik edilmediği söyleniyor. Sınıfın tabiî muhite nazaran sunî olması da esaslı bir muvaffakiyet engelidir" (Yücel, 1994: 180-181).

I. ve IV. Milli Eğitim Şûralarında da yabancı dil öğretimi tartışılmış; bir sorun haline gelen bu durumun ortaöğretimde çözümlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştı. Nitekim 1933 yılında hazırlanan *Darülfünun* raporlarında da okullarda yabancı dil öğretiminin gerçekleştirilemediği ortaya çıkmıştı (bkz. Demircan, 1988: 129). Aynı yıl hazırlanan programlarda dolaylı ve dolaysız yöntemlerden yararlanılmış; ortaokul öğretim programında dersin Almanca yürütülmesi ve öğretmenin ilk yıl öğrencileri özellikle Almanca konuşturmasının gereğinin yanısıra yazma becerisinin geliştirilmesinin, Türkçe anlamlarıyla birlikte Almanca sözcük öğretiminin önemi dile getirilmiştir. Bu programda Almanca dersinin orta 1'de haftada 3 saati *Anschauungsunterricht*, 1 saati *Lesen*, 1 saati de *Grammatik-Orthographie*'ye; orta 2'de 3 saati *Anschauungsunterricht-*

Konversation, 1 saati *Grammatik-Orthographie*'ye, orta 3'de ise 2 saati *Anschauungsunterricht-Konversation*'a, 2 saati *Lesen* ve 1 saati *Grammatik-Orthographie*'ye ayrılmıştır; okullarda okutulan ve resim bir kitap olan *Alge's Lehrbuch*'dan yararlanılması ve içindeki metinlerin okutturulup tercüme ettirilmesi, konularla ilgili kompozisyon yazdırılması bildirilmiştir. Ayrıca çeşitli sorular hazırlanarak öğrencilere yöneltilmesi, okuma kitaplarının okutturulması ve *Der Erlkönig*, *Der Haidenröslein*, *Belsazar*, *Morgenlied v. Schiller*, *die Uhr v. J. G. Sedl v.b. gibi* şiirler ezberletilmesi öneriler arasındadır. *Grammatik-Orthographie* dersinde orta 1'de basit dilbilgisi alıştırmaları ve yazılı (yılda en az 10) ve 14 günde bir dikte yapılması; orta 2'de sözcük, isim, fiil, sıfat, ön edat, fiil çekimi; orta 3'de basit cümle, özne, yüklem, cümle dizimi, sözcük dizimi, nesne gibi dilbilgisinin işlenmesi, her öğretim yılında sözlü ve ortalama 10 yazılı, diktenin yapılması, yazım kurallarının öğretilmesi gerekliliği bildirilmiştir (bkz. T.C. Maarif Vekaleti, 1931:V- 97).

1934-35 öğretim yılında uygulamaya geçirilen lise Almanca öğretim programında ağırlık edebi eserlerin okunması, anlaşılması ve tercümesine verilmiş; okuma, dilbilgisi ve yazma becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Program, *Lesen*, *Litteratur*, *Aufsatz*, *Grammatik* alt başlıklarında verilmiştir. Lise 1. sınıfta haftada 5 saatlik Almanca dersinin 2 saati okuma, 2 saati edebiyat ve 1 saati de kompozisyona; lise 2. de ise 2 saat okuma, 2 saat edebiyat ve 1 saat dilbilgisi, edebiyat şubesinde haftada 6 saat, fen şubesinde 4 saat olan lise 3. sınıfta 2 saat okuma, 2 saat edebiyat ve 1 saat kompozisyona ayrılmıştır. Okuma ve edebiyat başlıkları altında okutulacak ve evde okunması önerilen edebi eserlerin adları verilerek *müzakere olunacağı*, *anlatılacağı* ve *ezberleneceği* belirtilmiştir. Lise 3. sınıf programında, Alman edebiyatının tanınmış yazar ve şairlerinin (örn: Schiller) eserlerinin sınıfta okutulması ve evde okunması için ödev olarak verilmesine ilişkin açıklamalar bulunmaktadır. Lise 1 ve lise 3. sınıflar için dilbilgisi alanında açıklama yapılmamış; buna karşın lise 2. sınıfta

haftada 5 saatlik dersin 1 saatinin dilbilgisine ayrılması gerektiği belirtilmiştir (T.C. Maarif Vekaleti, 1934: 95-96).

1933 yılında üniversitelerde bir çok Alman profesörün çalışması, ortaöğretimde Almanca'nın öğretiminin önem kazanmasına ve Almanca derslerinin yeniden yapılanmasına yol açmıştır. Alman profesörlerin katılımıyla kurulan komisyonun yazdığı, 1939-40 öğretim yılında okutulmaya başlanan ilk yerel ders kitabı *Almanca Ders Kitabı*'nın öğretmen kitabı program niteliğinde yapılandırılmış; ayrıca öğretim programları yayımlanmamıştır. Program ve ders kitabıyla ilgili "(...) ufak müsamahalarla, direk bir usule istinat etmektedir" açıklamasının yanı sıra "(...) mevcut metotlardan muayyen birisine istinat etmekten ziyade her metodun en faydalı görünen kısımlarından istifade edilerek vücutte getirilmiştir. Bu esnada direkt ve indirekt metotların herkesçe malûm zarar ve faydaları bilhassa göz önünde tutulmuştur. Ortaokullarımızda yabancı dillere tahsis edilen 3-5 saatlik zamanın aşikâr olan kifayetsizliği ve bilhassa almanca'nın herkesçe malûm bulunan hususiyetleri ile sınıfların kalabalıklığı yüzünden büsbütün direkt bir usule dayanmak mahzurlu görüldüğü için almanca kelimelerin türkçe karşılıklarını gösteren lûgatçeler ilâvesinde ve öğretmenlerin gramer bahislerinde türkçeden istifade etmelerinde mahzur tasavvur olunmamıştır. Bundan maada (...) öğretmenlerin kontrol için zaman zaman tercümeden istifade etmeleri de şayanı tavsiye sayılmaktadır (...) bilhassa ilk senelerde türkçeden almancaya tercüme yaptırmaktan kat'î olarak içtinap etmek şarttır" (Gürmen ve diğer., 1939: 5) açıklamaları yer almaktadır.

Bu program, 1949 yılında yapılan IV. Milli Eğitim Şurası kararının ardından 1952 yılından itibaren liselerin dört yıla çıkarılması ve 1952-1955 yılları arasında uygulanan dört yıllık öğretim nedeniyle yeniden ele alınmış ve öğretim programı, aşağıdaki gibi Almanca Ders Kitabı'nın içeriğiyle ilişkilendirilmiştir: Lise I. Sınıfta, Bakanlık tarafından hazırlanmış olan kitaplardan ikinci kitabın tekrarından sonra üçüncü kitaptan öğretime devam olunacaktır. Ayrıca öğ-

renci seviyesine uygun yardımcı kitaplardan da faydalanılacaktır. Öğretmenlerin okuttukları yabancı dilde bu nevi yardımcı kitapları arayıp bulmaları ve bunları okuma hususunda öğrencilere yakından rehberlik etmeleri gerekir. Lise II. Sınıfta, Bakanlık tarafından hazırlanan kitaplardan dördüncü kitap; lise III. Sınıfta, Bakanlık tarafından hazırlanan beşinci kitap; lise IV. sınıfta, Bakanlık tarafından basılan altıncı kitap üzerinde çalışılacaktır (T.C. Maarif Vekaleti, 1952: 22-89).

1949-1972 yılları arasındaki ortaokul programları *yabancı dil öğrenimini sevdirici bir ortam yaratılarak öğrencileri, sözlük yardımıyla okuduğunu anlamayı, 1500 sözcük çerçevesi içinde kendi düzeylerine uygun basit tümcelerle konuşturmayı* amaçlamıştır; ancak bu yıllar arasında ders yoğunluğu haftada 5 saatten 3 saate düşürülmüş olduğundan beklenen başarıya ulaşamayacağı açıktır (bkz. Demircan, 1988: 130).

Türkiye'nin 09. 08. 1949 tarihinde üye olduğu *Avrupa Konseyi* ile yabancı dil öğretimi alanında 1968'de başlayan 1972 tarihine kadar uzanan işbirliği sonucunda "Yabancı dil öğretimi için sarfedilen zaman ve gayrete karşılık elde edilen sonuçların yeterli olmayışı bütün dünya milletlerince kabul edilen bir gerçektir. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bu durum karşısında yabancı diller öğretimi milletlerarası ve millî kuruluşların en önemli çalışma alanlarından birini teşkil etmiştir" (T.C. MEB, 1973: 259) gerekçesiyle çalışmalar yapılmıştır. 1972 yılında Talim ve Terbiye Dairesi'ne bağlı *Yabancı Diller Öğretimini Geliştirme Merkezi*, eski yabancı dil öğretim yöntemlerinden farklı, işitsel-dilsel yöntemle konuşulanı anlama ve konuşma yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik yabancı dil öğretim programları hazırlamıştır. Bu programlar, 1972-73 öğretim yılında pilot okullarda, 1973-1974 öğretim yılından itibaren de ortaokulların birinci sınıflarından başlamak ve 1977 tarihine kadar tamamlanmak üzere kademeli olarak uygulanmıştır. İngilizce, Fransızca ve Almanca için hazırlanan bu programın amacı:

1. Öğrenmekte oldukları yabancı dili normal hızda konuştuğunda anlayabilme,
2. Anlaşılır bir şekilde konuşabilme,
3. Kolaylıkla okuma ve okuduğunu anlama,
4. Düşündüklerini yazı ile ifade edebilme yeteneğini kazandırmak,
5. Öğrendikleri dili okuldan sonra da kendi kendilerine geliştirme güç ve isteğini kazandırarak gerek ileriki çalışmaları yönünden gerek turizm ve uluslar arası ilişkiler yönünden yurdumuza yararlı bir eleman olarak yetişmelerine yardım etmektir (bkz. T.C. MEB, 1973: 259-260).

Bu yönetime dayalı ve ortaokullar için geliştirilen *Wir lernen Deutsch* adlı ders kitaplarının uygulamada ilk kez kullanılmaya başlaması 70'li yıllardır. "Oysa bu yıllar konuşsal-işitsel yöntemin uygulamadaki aksamaların ortaya çıktığı ve yönetime yönelik eleştirilerin gittikçe yoğunlaştığı yıllardır. Bu nedenle özellikle bu yıllarda konuşsal-işitsel yönetime göre ders kitabı hazırlamak ve uygulamaya sokmak, gerçekte yabancı dil olarak Almanca öğretiminde bir yenileşmenin değil, yöntemle ilgili irdelemelerin yetersizliğinden kaynaklanan bir gecikmenin belirtisidir" (Polat, 1992: 96).

Türkiye'nin de üye olduğu *Avrupa Konseyi Kültürel İşbirliği Komitesi*, 1971-1981 yılları arasında ele aldığı, yabancı dil eğitim ve öğretim metodları ile sözlük ve gramer çalışmalarını içeren *Yaşayan Diller* projesinin devamı olarak, *12 numaralı proje* diye adlandırılan *İletişim için modern dillerin öğrenilmesi ve öğretilmesi* konulu projeyi de yürütmüştür. Bu projede, öğrenenlerin kapasite ve ihtiyaçlarının tesbitine yönelik standart çalışmaları derinleştirilmiş ve yabancı dilde en yeni eğitim ve öğretim metodu olan *Communicative-İletişimsel Metod* bu projenin bir ürünü olarak geliştirilmiştir (T.C. MEB, 1991: 75). Türkiye de yabancı dil öğretim programlarını yenileme yönünde çaba gösteren ülkelerden birisi olmuş; ancak bu süre içerisinde iletişimsel yaklaşıma göre sadece liseler için Almanca ders kitabı geliştirilebilmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 1974 tarih ve 393 sayılı ka-

rarı ile 1975 yılında basılan *Texte und Situationen*, iletişimsel yaklaşımı esas alan bir ders kitabıdır. Dili kullanma becerisinin kazandırılmasının ön plana çıkarıldığı şu şekilde ifade edilmektedir: “Yabancı dil öğreniminde ilerlemek, biçimsel dilbilgisi öğelerinin, yalıdan bileşiğe aşamalarla gelişen bir biçimde de olsa, bellemesi ya da salt dilbilgisi yönünden kullanılabilmesi anlamına gelmez. Yabancı dil öğreniminde ilerlemek, daha çok, söz konusu dili kullanmada güven duygusunun artması, gerektiğinde iletişim aracı olarak kullanma yeteneğinin gelişmesi anlamına gelir. İşte bu nedenle, ağırlık noktası, lise kitaplarında, biçimsellik ve ögesellikten, bunların belirli toplumsal ya da ruhsal durumların gereklerine uygun kullanışları üzerine kaydırılmıştır. Artık Almanca dilbilgisinde hangi biçimlerin var olduğu; derste bunların nasıl öğretileceği sorun olarak ele alınmaz. Üzerinde durulacak sorun, belli bir iletişim amacının söz konusu yabancı dilde kazanılmış olanaklardan hangisiyle gerçekleşeceği sorunudur” (Almanca Ders Kitapları Komisyonu, 1976: 3) “Öğrenciler bir yandan o dilin dilbilgisi kurallarını öğrenip dilbilimsel yeteneklerini geliştirmek, onlara ege-men olmak, diğer yandan da somut durumlarda bunları kullanma yeteneğini kazanmak zorundadırlar (...) iletişim kazandırma eğitimi aşağıda sıralanan alanları kapsayacaktır:

1. Konuşulanı anlama. Öğrenci, konuşulanı, konuşanın amacını anlamalı; konuşmada verilmek istenen bilgilerin, kendisi için önemli olanlarını daha az önemli olanlardan ayırt edebilmeli.
2. Konuşma becerisi. Öğrenci, amacını duruma ve ortama uygun, olabildiği kadar da dilbilgisi yönünden doğru biçimde anlatabilmelidir.
3. Okuduğunu anlama. Öğrenci, yabancı dilde bir kitabı okurken yazarın amacını, anlatmak istediği şeyi anlayabilmeli; metinleri öğelerine ayırabilmeli, içlerinden önemli olanlarını seçebilmelidir.
4. Yazma becerisi. Öğrenci yabancı dilde not tutmasını, özet çıkarmasını, sorulara yazılı karşılık vermesini, mektup yazma-

sını ve form doldurmasını öğrenmelidir” (Almanca Ders Kitapları Komisyonu, 1976: 5).

Program, kitap hazırlığı ve kademeli geçiş nedeniyle uzun bir süre (1975-1990 arası) lise-lerde iletişimsel yaklaşıma dayanan ders kitapları, ortaokullarda ise işitsel-dilsel yönetime dayalı programlar ve ders kitapları kullanılmıştır.

Ancak 1990 yılında iletişimsel yaklaşıma göre ortaokul Almanca öğretim programı, geliştirilerek uygulamaya girmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 6. 8. 1991 tarih ve 120 sayılı kararına göre Almanca Orta 1, 2 ve 3 sınıf öğretim programları kabul edilen bu program yenilenmemiş olup 2000'li yıllarda halen *İlköğretim 6., 7., ve 8. sınıflar için Almanca öğretim programları* olarak yürürlükte. İletişime yönelik Almanca öğretim programında genel amaçlar, “Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ile temel ilkelerine ve yabancı dil öğretiminin genel amaçlarına uygun olarak, öğrencilere bu programda öngörülen seviyede öğrendikleri dil ile,

1. Konuşulanları anlama;
2. Duygu ve düşüncelerini sözle anlatma;
3. Çeşitli türdeki metinleri okuyarak anlama;
4. Duygu ve düşünceleri yazı ile ifade etme gücü kazandırma” (T.C. MEB, 2000: 5) şeklinde belirtilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Lise 1 Almanca Programında “İletişim becerisini (konuşmayı) temel alan orta 1. ve 2. sınıflarındaki durum, özellikle orta 3 ders kitabının hazırlık aşamasında şu soruya yol açmıştır: Bu aşamada bizim öğrencilerimize sözlü iletişim becerisine dayalı bir Almanca dersi gerekli mi? Her ne kadar Almanca kullanımına uzak bir ülkede yapılan bir ders ile öğrencilerin oyun ilgilerini ve düş güçlerini karşılamaya çalışsak da bu ilgi, özellikle orta 3'ün ortalarından itibaren yok olmaya başlıyor. Üstelik, hangi öğretmen -yine ders kitabı gerektirdiği için- öğrencisine: Siz kendinizi şu anda Almanya'da farzediniz...” diyerek, öğrencisini gerçekte asla olamayacak bir seyahate göndererek kendini rahat hissedebilir?” sözleriyle ileti-

şimsel yaklaşımla yapılan öğretimin ülkemiz öğrencileri için uygunluğunun tartışmalı olduğu belirtilmiş; ayrıca “Eğer öğrencilerimizin yabancı dili de içinde barındıran yabancı dünyadan faydalanmalarını istiyorsak, Avrupa’da üretilen ders kitaplarında olduğu gibi öncelikle diyalog rollerini benimsemelerini değil de yabancı dünya ile hesaplaşmalarını istemeliyiz” (T.C. MEB, 1997: 199) ifadeleriyle günümüzde halen okutulmakta olan *ortaokul Almanca programları* açıkça eleştirilmiştir. Değişen koşullar, yöntem, teknik ve toplumsal ilişkilerin yenilenmek zorunda bıraktığı iletişimsel beceri kazandırma ağırlıklı öğretim programları yerine, 1994-96 tarihleri arasında *Almanca Komisyonu*’nun kültürlerarası yaklaşıma göre yeniden hazırladığı lise programının, uygulama sonuçları doğrultusunda değerlendirilip geliştirilmek üzere kabulüne karar verilmiştir. 1997 yılında ayrı bir kitap halinde ve çok kapsamlı olarak basılan *Lise Almanca 1 Öğretim Programı*’nın (T.C. MEB, 1997) genel amaçları:

1. Basılmış yayınları takip edebilme;
2. Dinlenen bir konuşmayı anlayabilme;
3. Sözlü iletişim kurabilme;
4. Yazılı iletişim kurabilme;
5. Dil-kültür bağlamı içinde kültür değerlerinin farkında olma;
6. Sözlü yazılı iletişim kurmaya ve basılı yayınları takip etmeye istekli olma;
7. Farklı kültür ve kültür değerlerini hoşgörü ile karşılayabilmedir (s. 9).

Lise 1 Almanca öğretimi ile edinilen bilgi ve becerilere dayanarak;

- a. Öğrencilerin yurt içi ya da yurt dışı gezilerinde Almanca konuşanlarla iletişime girerken ihtiyaç duyacakları bilgileri sağlamlaştırmalı ve genişletmelidirler.
- b. Öğrenciler, farklı teknikleri uygulayarak Almanca metinleri anlayabilmelidirler; farklı yaşam koşullarını, olguları, görüş ve düşünceleri anlayabilmeli ve kendisinin olanla yabancı olan arasındaki bağlantıları kurabilmelidirler.

- c. Öğrenciler, Alman dilini yüksek öğrenimleri ya da meslekleri düzeyinde kullanmaya hazır bir duruma gelebilmelidirler (T.C. MEB, 1997: 17).

Öğretim programının genel çerçevesi, iletişim becerisi, dil bilgisi, sosyo-kültürel bilgi, strateji ve tekniklerle yakından ilgili olup kültürler arası iletişim becerisi boyutunu içeren öğretim anlayışı ile geliştirilmiştir. Buna göre, ortaokul Almanca derslerinin bir devamı olmakla birlikte lise düzeyinde kültürlerarası iletişim boyutunu ve Almanca’nın kullanım olanaklarını öne çıkaran yaklaşımın öngördüğü amaçların öncelikli konumda olduğu programla devam ettirileceği; lise düzeyinde Almanca derslerinin, nitelik olarak ortaokul Almanca derslerinden farklı bir yapıda olacağı belirtilmektedir (bkz. T.C. MEB, 1997: 17-19).

Toplumsal gelişmeler ve gereksinimler doğrultusunda yabancı dilin önem kazanması ve bu doğrultuda yabancı dil derslerinin ağırlıklı olarak verildiği okulların açılması, 1983 yılında *Lise Yabancı Dil Kolu* uygulamasına geçilmesine; bu gruba yönelik ayrıca bir program hazırlanmasına yol açmıştır. Bu programda 1747 sayılı Tebliğler Dergisinde 10.05.1973 tarihinde yayınlanmış olan yabancı dil müfredat programında yer verilen genel ilkelerin esas alınacağı ve *Yabancı dil öğretimi için hazırlanacak kitap ve araçlarla ilgili bu programın bazı derslerini yabancı dille yapan okullarda çerçeve program olarak kabul edildiği vurgulanmıştır. Yabancı Dil Programının* (T.C. MEB, 1983) amaçları:

- a. Öğrenilen yabancı dili tabii konuşma hızında konuşulduğunda anlayabilme;
- b. Anlaşılır bir şekilde konuşabilme;
- c. Kolaylıkla okuyabilme ve okuduğunu anlayabilme;
- d. Düşünce ve duygularını yazı ile anlatabilme;
- e. Öğrendiği yabancı dili okuldan sonra da kendi kendine geliştirebilme güç ve yeteneğini kazanmadır (s. 431).

Lise öğretim programında (T.C. MEB, 1987) haftalık 9 saatlik sürenin kullanımına işaret edil-

miş ve 5 saat mevcut ders kitaplarının işlenmesine, 2 saat uygulamalı dilbilgisi ve 2 saat okuma çalışmasına ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Uygulamalı dilbilgisi çalışması, klasik anlamda bir gramer çalışması olmayıp, edinilen yeni gramer çalışmalarını sistemleştirmeye yönelik uygulamalı, bol alıştırmalı çalışmalar olmalı ve öğrencilerin kendi kendilerine kurallara varmalarının sağlanması gerekmektedir. Okuma dersinde ise, öncelikle öğrencilere bilgi kazandıracak, kelime hazinelerini geliştirecek türde sadeleştirilmiş dil ile yazılmış çeşitli kitaplar ve günlük hayattan alınmış çeşitli otantik metinler kullanılmalıdır (s. 317-327).

Türkiye’de yabancı dil öğretimi sorunlarının tartışılması ve çözüm getirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanı *Avni Akyol*’un teşvikiyle 1990 yılında *Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Komisyon* çalışması yapılmış; 1991 tarihinde yayınlanan ortak bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda, okullarda okutulan yabancı dil öğretim programları konusunda aşağıdaki bilgiler verilmiştir:

- a. Normal ortaokul ve liselerde öğretim programları: Orta okullar ile orta öğretim kurumlarında 1747 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan Audio-Lingual metoda dayalı öğretim programları uygulanmaktadır.
- b. Özel Türk ve Bazı Yabancı Okullar ile Anadolu liselerinde Öğretim Programları: Bu okullarda, 2170 sayılı Tebliğler dergisinde yayımlanan Anadolu Liseleri Yabancı Dil Programları uygulanmaktadır.
- c. Yabancı Dil Kolu Bulunan Liselerde Öğretim Programları: Yabancı dil kolu bulunan liselerde 2149 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan yabancı dil öğretim programları uygulanmaktadır (T.C. MEB, 1991: 54).

1993 yılından itibaren *Anadolu Liseleri, Süper Liseler* v.b. gibi bazı derslerini yabancı dille yapan liselerde öğrenci merkezli yaklaşımın esas alındığı *Ağırlıklı Yabancı Dil Öğrenimi Yapan Liselerin Yabancı Dil Programları (İngilizce, Fransızca, Almanca)* okutulmasına karar ve-

rilmiştir. Bu programın amacı, öğrencilerin öğrenimi ve yaşamı süresince öğrendiği yabancı dille, sözlü ve yazılı iletişim kurabilmelerini, ayrıca bu dilde basılmış yayınları takip edebilme güç ve yeteneğini kazanabilmelerini sağlamaktır. Bu programı başarı ile tamamlayan her öğrenci, öğrendiği yabancı dilde;

- Dinlediği bir konuşmayı anlayabilir.
- Sözlü iletişim kurabilir.
- Basılmış yayınları takip edebilir.
- Yazılı iletişim kurabilir.
- Dil-kültür bağlamı içinde kültür değerlerinin farkında olur.
- Sözlü-yazılı iletişim kurmaya ve basılı yayınları takip etmeye istekli olur.
- Farklı kültür ve kültür değerlerini hoşgörürü ile karşılayabilir (T.C. MEB, 1993: 10).

1997-1998 öğretim yılından itibaren yeni uygulamada, zorunlu birinci yabancı dil dersi ilköğretim 4. sınıfa çekilmiştir. “Erken yaşta başlanan yabancı dil dersi, bireyin dünyasında doğal bir şekilde gelişmeye, daha sonraki deneyimleri daha kolay sıralamaya ve kavramaya olanak tanır. Yabancı olan şey, bireyin kendi değer yargılarını yıpratmadan, yaşa uygun bir araç ile öğrenilir. Yabancı dil dersine ülke bilgisi ile ilgili konuların eklenmesi ile o dili konuşan insanlar, kendi yaşam ortamlarında tanıtılır ve iyi anlaşılabilirliği sağlanır. *Kişi başkalarını iyi tanıdıktıkça, korkularını yenecek ve daha iyi bir anlayışa sahip olacaktır*” şeklinde gerekçelendirilen ***İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Almanca Öğretim Programında*** (T.C. MEB, 1999) amaç “Erken yaşta yabancı dil öğretimi; yabancı dil öğrenimine başlama nedenlerini ve onun iletişimsel kullanımını öğretmelidir. Ayrıca, dile karşı ilgi uyandırmalı ve öğrenme isteğini artırmalıdır” (s. 590) olarak dile getirilmektedir. Programın genel amaçları:

1. Türkçeden başka dillerin de konuşulduğunun farkına varabilme;
2. Yabancı dilde iletişim kurmaya istekli olma;

3. Dinlediği bir konuşmayı anlayabilme;
4. Duygu, düşünce ve isteklerini sözlü olarak anlatabilme;
5. Yazılmış çeşitli türdeki metinleri okuyarak anlayabilme;
6. Okuduğu konularla ilgili kısa not alabilme;
7. Duygu düşünce ve isteklerini yazı ile anlatabilme;
8. Derste dinlediklerini yazabilme (dikte edebilme);
9. Yabancı dilde tekerleme ve şarkılar söyleyebilme, oyunlar oynayabilme;
10. Farklı kültür ve kültür değerlerini hoşgörü ile karşılayabilme;
11. Yabancı dil öğrenmenin yaşam boyu getireceği yararların bilincine varabilme;
12. Öğrendiği yabancı dilin Türkçeden farklı seslere sahip olduğunu kavrayabilmektir (s. 589-590).

Öğrencilerin yabancı dil öğrenimine ilk kez başlamaları dikkate alınarak yabancı dil öğreniminin önemini kavratma ve bu alanda ilgi, istek ve ihtiyaç yaratmak; yabancı dilin öncelikle bir iletişim aracı olduğu göz önünde tutularak, gerçek bir iletişim gücü kazanmalarına çalışmak, 4. sınıfın Almanca dersinin özel amaçları arasındadır. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için bu dilin kullanım amaçları, başka bir deyişle işlevleri göz önünde bulundurulacak ve öğrencilerin duyduğunu anlama, konuşma, okuduğunu anlama ve yazma becerilerini kazanmalarına çalışılacaktır (T.C. MEB, 1999: 591-592).

1997-98 öğretim yılında uygulamaya konulan Eğitim Reformu ile Avrupa Birliği ülkeleri için önerilen uygulamalar dikkate alınmış; ilköğretim 6. Sınıftan itibaren öğrencilerin seçmeli olarak Avrupa dillerinden birini ikinci yabancı dil olarak öğrenmesi için program geliştirme çalışmalarına başlanmıştır. “Toplumsal ve bireysel gereksinimler göz önüne alınarak eğitim sistemimizde yeniden yapılanmaya gidilmiş ve sekiz yıllık zorunlu ilköğretime dayalı olarak bu öğretim programı hazırlanmıştır” (T.C. MEB,

1998: 1111) ifadesiyle yayınlanan *İlköğretim Okulları Seçmeli Almanca dersi 1-2-3 öğretim* programı değiştirilerek 1999 yılında yeniden yayınlanmıştır. Öğrenci merkezli yaklaşımı temel alan öğretim programında (T.C. MEB, 1999) ikinci yabancı dil olarak Almanca'nın önemi “Yabancı dil alanında Almanca, dünya genelinde önemli bir rol oynamaktadır. Almancadan sonra İngilizce veya İngilizceden sonra Almanca'nın öğretilmesi çok uygundur. Çünkü bu iki dil, dil bilgisi ve diğer dilsel özellikler açısından birbirine çok yakındır. Kültürel ve ekonomik alanda Almancanın önemli bir yeri vardır. Çünkü Almancanın konuşulduğu ve kullanıldığı ülkeler ile Türkiye arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkiler günümüzde de büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle iki yabancı dil bilmek gençlerin, gelecekte meslek edinirken daha geniş olanaklara sahip olacakları anlamına gelmektedir” (s. 572) şeklinde açıklanmıştır. Program, yabancı dilin öncelikle bir iletişim aracı olduğu göz önünde bulundurularak öğrencilerin gerçek bir iletişim gücü kazanmaları; bunun için de öğrenilen dilin işlevlerinin sürekli olarak göz önünde bulundurulması ve öğrencilerin duyduğunu anlama, konuşma, okuduğunu anlama, yazma becerilerini kazanmaları ve geliştirmeleri esasına dayanmaktadır. Programın genel amaçları;

1. Yabancı dilde iletişim kurmaya istekli olma;
2. Dinlediği bir konuşmayı anlayabilme;
3. Duygu, düşünce ve isteklerini sözlü olarak anlatabilme;
4. Düzeyine uygun çeşitli metin türlerini okuyarak anlayabilme;
5. Okuduğu konularla ilgili kısa not alabilme;
6. Duygu düşünce ve isteklerini yazı ile anlatabilme;
7. Derste dinlediklerini yazabilme (dikte edebilme);
8. Yabancı dilde tekerleme ve şarkılar söyleyebilme, oyunlar oynayabilme;

9. Farklı kültür ve kültür değerlerini hoşgörü ile karşılayabilme;
10. Yabancı dil öğrenmenin yaşam boyu getireceği yararların bilincine varabilme;
11. Öğrendiği yabancı dilin Türkçeden farklı seslere sahip olduğunu kavrayabilmedir (s. 573).

2002-2003 öğretim yılında pilot okul olarak Anadolu Öğretmen Liselerinde zorunlu ikinci yabancı dil uygulaması başlatılmıştır. Bütün liselerde ikinci yabancı dilin zorunlu olarak okutulmasına yönelik çalışmalar halen sürdürülmektedir. *Almanca Komisyonu*, "Ortaöğretim kurumlarında en az bir yabancı dilde öğretim düzeyine uygun sözlü ve yazılı iletişim kuran bireyler yetiştirilmesi; bu amaçla yabancı dil derslerinin hazırlık sınıfı öğretimini de içine alacak biçimde 9. sınıflardan başlayarak 4 yıllık öğretim için yeniden düzenlenmesi, 2. yabancı dilin de zorunlu ders olarak öğretim programlarına konulması" (T.C. MEB, 2002: 745) kararının ardından çalışmalarını bu yöne kaydırmıştır. Henüz kesinlik kazanmamış ve uygulamaya geçirilmeyen program çalışmalarında Türkiye'nin üye olduğu Avrupa Konseyi'nin belirlediği standartlar esas alınmaktadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

● Günümüzde ülkemizin her geçen gün uluslararası düzeyde çeşitli alanlarda işbirliği arayışı, iletişim gereksinimi v.s. nedeniyle yabancı dilin önemi ve işlevi giderek artmaktadır. Yabancı dil öğretimi alanında çalışmalara ve uygulamalara yönelik tartışmalar da giderek artmaktadır ve sadece günümüzle sınırlı değildir; Cumhuriyet öncesine kadar uzanmaktadır. Geçmişten günümüze yapılan program çalışmaları incelendiğinde, bu alanda ulusal düzeyde kalınmadığı; uluslararası gelişmelerin takip edilerek uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. 70'li yıllar öncesinde dolaylı yöntemin ardından dolaysız yöntemin esas alındığı programlar, uzun bir süre uygulanmıştır. Avrupa Konseyi ile 70'li yıllarda başlayan işbirliği, işitsel-dilsel yöntem, iletişimsel, kültürlerarası yaklaşımlara dayanan

programların yazılmasına ve uygulanmasına yol açmıştır. Okutulmaya başlatıldığı ilk günden bu yana yabancı dil öğretiminde verimliliğin tartışılması, bu konuda bir çok sorunun olduğunu göstermektedir. Bu durum, ülke, öğrenci gereksinimlerine, koşullarına, öğrenme stratejilerine v.s. uygunluğun da değerlendirilerek ölçütler geliştirilmesinin ve öğretim programlarına yansıtılmasının gereğini ortaya koymaktadır.

● 70'li yıllarda ortaokullarda işitsel-dilsel yönetime dayalı, liselerde iletişimsel yaklaşıma dayalı öğretim programı uygulanmıştır. 90'lı yıllardan sonra da kademeli olarak programlar arası geçiş yapmak durumu, ortaokullarda iletişimsel yaklaşımın gereklerine uygun tekniklerle Almanca öğrenenlerin, lise düzeyine ulaştıklarında kültürlerarası yaklaşıma dayalı farklı tekniklerle karşılaşmasına neden olmuştur. Hatta, 1975 yılında devreye giren iletişimsel yaklaşıma dayalı lise programında okullarda uygulanmakta olan işitsel-dilsel yöntemin; 1997 yılında uygulamaya giren kültürlerarası yaklaşıma dayanan lise programında, halen uygulamada olan iletişimsel yaklaşımın verimli olmadığı dile getirilmiştir. 2000 sonrası geliştirilen programlarda da iletişimsel yaklaşım esas alınmış ve 1997 lise öğretim programında açıkça eleştirilen unsurlar yeniden kullanılmıştır. Bu tablo, Avrupa'da geliştirilen yöntemlerden ve bu yöntemleri esas alarak yazılan programlardan büyük bir ölçüde, ancak gecikmeli olarak yararlandığını göstermektedir. Gelişmelerin gecikmeli olarak uygulamaya konulması ve birinden diğerine kademeli olarak geçiş yapılabilmesi, aynı öğrenci gruplarının farklı yöntemlere dayalı programlar ve ders kitapları ile karşılaşmasına neden olmuştur. Kademeli geçişin olması doğaldır. Ancak bu geçiş süresinin olabildiğince azaltılması; eleştirilen ve öğrencilere yarar getirmeyeceği düşüncesine varılan unsurların yinelenmemesi ile birlikte bütünlük ve süreklilik esaslarının da dikkate alınması gereklidir.

● Diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de neredeyse okulların tamamında (%98) birinci yabancı dil olarak İngilizce öğretilmektedir. Avrupa dillerinden birinin ikinci ya-

bancı dil olarak öğretilmesinin gündeme gelmesi ile Almanca öğretiminin bu alana kayacağı belli olmuştur. Bu hedef gruplara göre geliştirilen programlara birinci yabancı dille birlikte edilen ve ikinci yabancı dili öğrenmeyi kolaylaştıracak dil bilgi ve becerilerinin de yansıtılması gerekmektedir.

● 70'li yıllar öncesinde geliştirilen programlarda sınıfta ya da evde okutulmak üzere Alman edebiyatından önemli eserlerin adlarının verildiği saptanmıştır. Sonraki dönemlere ait programlarda bu detaylı açıklamalara rastlanmamıştır. Okuma becerisi, kazandırılması istenen ve beklenen öncelikli beceriler arasında yer almamıştır. Çoğu zaman öğretmenin insiyatifine bırakılan bu etkinlik, ders kitabı sınırları dışına çıkarılmamıştır. Buna karşın öğrencilerimiz için yerine getirilebilir ve gerekli bir etkinlik olduğu da inkar edilemez. Özellikle yabancı dil okuma becerisinin diğer dil becerilerini de harekete geçirdiği ve öğretilenin canlılığını, sürekliliğini sağlayacağı gözönüne alındığında programlarda bu konuya işaret etmenin gereği ortaya çıkmaktadır.

● Program geliştirmede, hedef grup özelliklerinin saptanarak programa yansıtılması önemlidir. 1997 Eğitim Reformu, yabancı dil öğretiminin 4. sınıfa çekilmesine, 6. sınıftan itibaren seçmeli ikinci yabancı dil dersinin verilmesine ve bu gruplar için yeniden Almanca program geliştirilmesine yol açmıştır. Her iki programda da genel amaçların birebir örtüşmesi ve bu programa göre hazırlanan ders kitaplarında da aynı unsurların kullanılması grupların varacakları noktaların belirginleşmemesine yol açmakta olup yeniden değerlendirilmesinde yarar vardır.

KAYNAKÇA

- Almanca Ders Kitapları Komisyonu (1976). *Texte und situationen almanca öğretmen kitabı 4*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Demircan, Ömer (1988). *Dünden bugüne Türkiye'de yabancı dil*. İstanbul. Remzi Kitabevi.
- Gürmen, B., Köprülü, C. , Kopf., Möller., Stern. ve Steuerwald (1939). *Almanca ders kitapları öğretim kılavuzu*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Polat, T. Liselerde almanca öğretimi ve lise ders kitapları (1992). (Ed.). Şeyda Ozil/Nilüfer Tapan. *Türkiye'nin Ders Kitapları. Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: Cem Yayınevi, s. 93-106.
- T.C. Maarif Vekaleti (1931). *Ortaokul müfredat programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. Maarif Vekaleti (1934). *Lise müfredat programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (1987). *Lise müfredat programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB (1991). *Yabancı dil eğitimi ve komisyon raporu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB (1973). *Tebliğler Dergisi: Sayı: 1747, s. 259-261*.
- T.C. MEB (1983). *Tebliğler Dergisi. Sayı: 2149, s. 421-433*.
- T.C. MEB (1993). *Ağırlıklı yabancı dil öğrenimi yapan liselerin yabancı dil programları. İngilizce-fransızca-almanca*. Ankara. Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB (1997). *Lise Almanca 1 dersi öğretim programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. MEB (1998). *Tebliğler Dergisi: Sayı: 2492, s. 1111-1126*.
- T.C. MEB (1999). *Tebliğler Dergisi. Sayı: 2504, s. 571-600*.
- T.C. MEB (2002). *Tebliğler Dergisi. Sayı 2540, s. 745-746*.
- T.C. (MEB), (2000). *İlköğretim okulu almanca programı 6, 7, 8. Sınıf*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- T.C. Milli Eğitim Vekâleti (1952). *Lise müfredat programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Yücel, Hasan Âli (1994). *Türkiye'de ortaöğretim*. Ankara. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.